

PIOTR JUREK

Uniwersytet Wrocławski
e-mail: piotr@prawo.uni.wroc.pl

Kształtowanie się regionu wałbrzyskiego jako jednostki podziału terytorialnego

Fundamentem porządku europejskiego, w którym istotną rolę odgrywa jedność, są od wieków przesłanki historyczne. W teorii integracji ścierają się dwie koncepcje, a mianowicie funkcjonalizm i federalizm. Funkcjonalizm zakłada między innymi, że centralną pozycję w zintegrowanej wspólnocie europejskiej zajmą państwa narodowe, federalizm zaś opowiada się za „Europą regionów”¹. Niniejszy szkic jest przyczynkiem do dylematu Unii Europejskiej, w ramach którego mamy względnie suwerennych 28 państw narodowych oraz regiony na kilku poziomach. Jednym z nich jest region wałbrzyski. Wiedza o regionie wałbrzyskim, jako jednostce podziału terytorialnego i Aglomeracji Wałbrzyskiej, jest znikoma, a mieszkańcy regionu nie mają świadomości, że funkcjonują w ramach takich okręgów².

W historii ustroju państwa polskiego nie występowały jednostki podziału terytorialnego noszące miano regionu. Z dziejów Polski znamy jednostki podziałów terytorialnych, które nosiły nazwę: dzielnicę, prowincję, księstwo, województwa, ziemi, powiatu sądowego i powiatu administracyjnego, kraju, departamentu, gminy, okręgu, dystryktu, gromady itd. Polska nie była zatem państwem regionów, a obowiązująca ustawa zasadnicza z 1997 r., w art. trzecim stanowi o unitarnym charakterze państwa³. Jednolite państwo jest zarówno przeciwieństwem państwa federalnego, jak i państwa rozczłonkowanego na regiony. Warto wspomnieć, że

¹ Teoretyków i polityków obu koncepcji wymienia L. Kieres [w:] *Europa jako przybierze kształt*, „Roczniki Naukowe PWSZ XV, Administracja publiczna”, z. 4, red. J. Kaczor, Wałbrzych 2009, s. 7.

² Autor jest mieszkańcem powiatu wałbrzyskiego, opinię opiera na przeprowadzonych wywiadach środowiskowych. Respondenci uważają, że region wałbrzyski istniał w latach 1975–1989, gdy było województwo wałbrzyskie.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

w dziejach Polski nie zawsze jedność państwa była dominująca. Klasycznym przykładem jest unijne państwo polsko-litewskie funkcjonując przez kilka stuleci na mocy konstytucji lubelskiej z 1569 r. aż do aktu zniesienia dualizmu politycznego państwa, poprzez wzajemne zaręczenie obojga narodów ustawą Sejmu Wielkiego (1791 r.).

Nie ma doskonałego wzoru form ustrojowych. Przekształcenia terytorialne dowodzą, że są wyrazem zachodzącej ewolucji, dopuszcza się zatem rozmaite formy ustrojowe i problematyczna pozostaje kwestia, w jakim stopniu jednostka terytorialna, niezależnie od jej nazwy (region, województwo czy aglomeracja itd.) ma służyć organom władzy i społeczeństwu.

Region wałbrzyski jest od 1 stycznia 2008 r. wyodrębnioną jednostką klasyfikacji terytorialnej Unii Europejskiej⁴. Unia Europejska opiera się na zasadach decentralizacji władzy i regionalizacji terytorialnej. Na obszarze państw członkowskich obowiązuje wspólna klasyfikacja jednostek terytorialnych przede wszystkim dla celów statystycznych. W skrócie nosi ona miano NUTS (*Nomenclature des Unités Territoriales pour les Besoins Statistiques*). Jednostki terytorialne w Unii Europejskiej zostały wyodrębnione w celu pozyskiwania różnorodnych danych z tych okręgów, które są następnie porównywane i analizowane, aby równoważyć europejski rozwój społeczno-gospodarczy, któremu służą z kolei fundusze pomocy regionalnej. Klasyfikacja jednostek terytorialnych w Unii Europejskiej wyodrębnionych dla obszaru państwa polskiego, nie bazuje ani na historycznych, ani współczesnych jednostkach podziału terytorialnego i nie jest (z wyjątkiem województw w Rzeczypospolitej), zgodna z podziałem administracyjnym państwa. Podstawowym kryterium wyodrębnienia regionu jest liczba mieszkańców. I tak region na poziomie pierwszym, to obszar zamieszkały przez: od 3 do 7 mln mieszkańców, region na poziomie drugim to obszar od 800 tys. do 3 mln, zaś region na poziomie trzecim ma od 150 tys. do 800 tys. mieszkańców. W Unii Europejskiej wyodrębniono 97 regionów poziomu pierwszego, w tym w Rzeczypospolitej Polskiej 6, na poziomie drugim 270, w tym w Polsce 16, i około 1300 na poziomie trzecim, w tym w Polsce 66⁵. Europejskie poziomy regionalne bywają nazywane makroregionami, regionami właściwymi (województwa) i podregionami⁶.

Interesujący nas region wałbrzyski został zatem wpisany do regionu poziomu pierwszego (makroregionu), jakim jest region południowo-zachodni, który obejmuje dwa województwa (dolnośląskie i opolskie). Wyodrębniony obszar wałbrzyski funkcjonuje w tak zwanym „regionie właściwym”, a mianowicie wo-

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r., w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do celów statystycznych, Dz.U. z 2007 r., Nr 214, poz. 1573.

⁵ Klasyfikacja jednostek terytorialnych Unii Europejskiej, www.pl.m.wikipedia.org/wiki/NUTS/ [dostęp: 02.06.14]. dalej cyt. Klasyfikacja. Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 31/2011 z dnia 17.01.2011 zmieniające załącznik do rozporządzenia Wspólnoty Europejskiej nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalania wspólnej klasyfikacji jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NUTS), Dz.Urz. UE L 13 z 18.01.2011 r.

⁶ H. Izdebski, *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, Warszawa 2009, s. 201.

jewództwie dolnośląskim, w którym zgrupowano pięć regionów: Wrocław, wrocławski, legnicko-głogowski, jeleniogórski, wałbrzyski⁷.

Region wałbrzyski to miasto Wałbrzych, powiat wałbrzyski (9 gmin), świdnicki (8 gmin), dzierzoniowski (7 gmin), ząbkowicki (7 gmin) i kłodzki (14 gmin)⁸. Jest to zatem obszar, który tylko szczątkowo obejmuje historyczne terytorium, przede wszystkim dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego. Wrażenie sztucznego wyodrębnienia w województwie dolnośląskim regionu wałbrzyskiego odzwierciedla się przede wszystkim w tym, że region ten nie obejmuje wszystkich gmin dawnego województwa wałbrzyskiego. Ponadto, nie wszystkie miasta regionu uważają Wałbrzych za główny ośrodek miejski regionu. Z Wałbrzychem rywalizuje znacznie starsza od tego miasta Świdnica, która ma o prawie połowę mniej mieszkańców, i Kłodzko, które było historycznie związane z Wrocławiem i nadal skłania się bardziej ku stolicy Dolnego Śląska niż do Wałbrzycha.

Świadomość różnorodnych więzi, w tym też historycznych, jest istotna dla integracji unijnych jednostek terytorialnych. Nowy europejski ład wiąże się zarówno z umacnianiem stworzonego regionu wałbrzyskiego, jak i zawiązanej w 2012 r. Aglomeracji Wałbrzyskiej⁹. Jedną z przyczyn słabości regionu wałbrzyskiego jest niewątpliwie słabo zakorzeniona tradycja regionalna tego obszaru. Regionalizacji nie sprzyja występowanie wałbrzyskiego regionu w oderwaniu od podziału administracyjnego państwa, jak również brak odpowiednich struktur i funduszy. Jest tylko Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014–2020, który ma do wydania na województwo dolnośląskie około 2019 mld Euro, tj. około 9 mld zł¹⁰. Unijne dofinansowanie obejmuje tak zwane priorytety (innowacje, technologia informatyczna, gospodarka niskoemisyjna, środowisko naturalne, transport, polityka spójności, edukacja, rynek pracy, wyłączenie społeczne, infrastruktura). Fundusze dofinansowują dziesiątki tysięcy projektów w skali województwa, regiony trzeciego poziomu nie są zatem bezpośrednio beneficjentem, gdyż program operacyjny wspiera całe województwo dolnośląskie. Opracowaną i uchwaloną przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego strategię rozwoju ma wyłącznie region na poziomie drugim, czyli województwo, region poziomu trzeciego (wałbrzyski) nie ma zaś takiego dokumentu, gdyż nie istnieją odpowiednie dla tego poziomu regionalne struktury władzy. Pozostają zatem hasła typu: „Polska silna samodzielnością regionów” czy „w regionalizacji

⁷ Klasyfikacja.

⁸ *Ibidem*, oraz: *Strategia zarządzania zmianą dla podregionu wałbrzyskiego*, projekt współfinansowany przez Unię Europejską opracowany przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu w 2012 r. www.barometr.ue.wroc.pl/uploaded-files/serwis-files/attachments/15/pl7nva3rect0e1g-se45k184nt373.pdf [dostęp: 02.06.14].

⁹ *Deklaracja Aglomeracji Wałbrzyskiej została przyjęta 4 kwietnia 2012 r., za Strategia rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013-2020*, www.um.walbrzych.pl/strony/gospodarka/op/aktualności/2012/070-01.pdf [dostęp: 14.03.2013], dalej cyt. *Strategia*.

¹⁰ *Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego*, www.umwd.dolny.slask.pl/fundusze-europejskie/programy-2014-2020 [dostęp: 02.06.14].

odzwierciedla się idea decentralizacji państwa” i potrzeba umacniania autentycznej regionalizacji, która nie naruszy jedności polskiego państwa.

Region to jednostka terytorialna Unii Europejskiej, której Polska jest członkiem od 2004 r. Podział na regiony w Polsce jest głównie akcentowany dla celów geografii, gospodarki, polityki, rzadziej ustroju terytorialnego państwa czy potrzeb wspólnoty europejskiej. Dla określenia „region” zamiennie stosuje się pojęcia: teren, obszar, okolica, dzielnica, okręg wokół miasta. Słownikowa definicja regionu podaje: Region to „stosunkowo jednorodny obszar odróżniający się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi lub nabytymi”¹¹. Szczególnym wyróżnieniem dla regionu jest określenie geograficzne lub nazwa pochodząca od głównego ośrodka miejskiego. Tak więc w pojęciu regionu istnieją trzy aspekty: a) obszar wyodrębniony (wyznaczony), b) odróżnienie od innych obszarów (regionów), c) teren wokół ośrodka miejskiego (miast). Regionalizacja jest podziałem na regiony.

Do cech wyróżniających region wałbrzyski należy względnie spokojna i w zasadzie krótka historia tego obszaru, gdyż ukształtował się on dopiero w początkach XXI w. Nazwy jednostek terytorialnych okolic Wałbrzycha i miasta Wałbrzych w zarysie dziejowym przedstawiają się następująco. Śladów kształtowania się dzisiejszego regionu wałbrzyskiego na Śląsku można doszukiwać się kolejno w czasach piastowskich, czeskich, austriackich, pruskich niemieckich i ponemieckich. Dzisiejszy Wałbrzych i jego okolice funkcjonowały w ramach różnych jednostek terytorialnych. Zwracając uwagę na nazwy tych jednostek podziału terytorialnego dostrzega się brak określenia „region”. U zarania były tu warowne grody. Gród wraz z podgrodziami stanowił centrum administracyjno-sądowe, rzemieślnicze, handlowe. Najwcześniej rolę regionu pełniły zatem okręgi grodowe, takie jak: Książ (Fürstenberg) nad Pełcznicą, Grodno (Kynesburg), Cisy (Zeisburg), Czarny Bór (Schwarzwald), Rogowiec (Hornschloss), Wałbrzych (Ober Waldenberg) i inne. W okresie piastowskim (od X w. do 1392 r.) na terenie dzisiejszego regionu wałbrzyskiego ukształtowało się księstwo świdnicko-jaworskie. Rozwój tego księstwa był szczególnie intensywny za panowania Bolka I Surowego (zmarł w 1301 r.) i jego syna Bolka II (zm. w 1369 r.). Po śmierci księżnej Agnieszki (zm. w 1392 r.), wdowy po Bolku II¹², w księstwie świdnicko-jaworskim rozpoczęły się rządy czeskie. Wraz z powołaniem przez Wacława IV czeskiego starosty Beneša Choustnika¹³ i przejściem przez niego księstwa, zostało ono dziedzicznym księstwem korony czeskiej. Dziedziczne księstwo piastowskie zostało zatem bezpośrednio włączone do korony czeskiej. Szansa na przywrócenie Śląska, a zatem i księstwa świdnicko-jaworskiego, Polsce istniała, gdy Czechy były pod władzą Jagiellonów (1490–1526). Po śmierć króla Ludwika

¹¹ M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, t. 3. Warszawa 1981, s. 34.

¹² Mauzoleum książąt świdnicko-jaworskich jest w położonym na południe od Wałbrzycha klasztorze cysterskim w Krzeszowie.

¹³ *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wrocław 2002, s. 84.

pod Mohaczem na Śląsku rozpoczyna się jednak panowanie Habsburgów. Czeskim królem został Ferdynand I, Śląsk zaś był nadal krajem korony czeskiej (obok Czech, Moraw, Łużyc Dolnych i Górnych). Dualizm stanowo-królewski to charakterystyczna cecha ustroju politycznego Śląska. W kraju były księstwa lenne, dziedziczne księstwa korony, wolne państwa stanowe (*freie Standesherrschaften*), okręgi zwane weichbildami.

W okresie panowania Habsburgów wałbrzyskie okolice były przez około 300 lat we władaniu rodu Czetryców (Czettritzów). Od nich prywatne miasteczko Wałbrzych wraz z okolicą nabył w 1738 r. Konrad Hochberg. Po zagarnięciu Śląska przez Prusy w wyniku wojen śląskich (1740–1745) elity śląskie złożyły hołd wierności nowej władzy (Fryderykowi II Hohenzollernowi) i zachowały swoje majątki i dawny podział terytorialny. Wałbrzych wraz z okolicą był częścią weichbildu świdnickiego. Nowe jednostki terytorialne na Śląsku przyniosły reformy Steina-Hardenberga z 1808 r. Śląsk został prowincją (1815 r.) podzieloną na cztery rejencje (legnicką, wrocławską wraz z hrabstwem kłodzkim, opolską i dzierzoniowską), które podzielono na powiaty. Wałbrzych wraz z okolicą był do 1820 r. powiatem w rejencji dzierzoniowskiej, która liczyła 14 powiatów, w tym także świdnicki¹⁴. Gdy w 1820 r. zlikwidowano rejencję dzierzoniowską, podzielono jej terytorium między rejencje wrocławską i legnicką. Rejencji wrocławskiej przypadł zarówno powiat wałbrzyski, jak i powiat świdnicki¹⁵.

Wałbrzych został ośrodkiem rozwijającego się tkactwa, porcelany i górnictwa węglowego. Wyrazem rozkwitu Wałbrzycha była jego powiatowa odrębność. Funkcjonujące w ramach rejencji powiaty nie były regionami, lecz jednostkami administracji terytorialnej. Warto podkreślić znaczenie pruskiej ordynacji miejskiej z 19 listopada 1808 r., która przywróciła samorząd miast. Wałbrzych przestał być prywatnym miastem Hochbergów. Był powiatem w rejencji wrocławskiej w prowincji śląskiej. Wałbrzyskie było powiatem w rejencji wrocławskiej także w związkowej Republice Weimarskiej, podzielonej na kraje (jednym z nich były Prusy). Rejencja ta od 1919 r., wraz z rejencją legnicką, stanowiła osobną prowincję dolnośląską z siedzibą władz we Wrocławiu¹⁶. Status powiatu miejskiego, tak zwaną grodzkość, miasto Wałbrzych uzyskało w 1924 r. Ziemi powiat wałbrzyski w 1939 r. obejmował 47 gmin (w tym dwa miasta Boguszów i Gorce) i liczył około 416 km²¹⁷.

Dekret PKWN z dnia 21 sierpnia 1944 r., o trybie powołania władz administracji ogólnej I i II instancji¹⁸ zniósł niemiecką strukturę administracyjną i przy-

¹⁴ K. Orzechowski, *Śląsk w przeszłości i jego terytorialne podziały*, [w:] K. Orzechowski, D. Przybytek, M. Ptak, *Dolny Śląsk Podziały terytorialne od X do XX wieku*, cz. I, Wrocław 2008, s. 86.

¹⁵ M. Ptak, *Powiaty dolnośląskie w podziałach terytorialno-administracyjnych od X do XX wieku*, [w:] *ibidem*, cz. III, s. 223, gdzie czytamy: „W 1818 r. z dotychczasowego powiatu świdnickiego wyodrębniono bowiem jego północną część z Wałbrzychem jak ośrodkiem nowego powiatu”.

¹⁶ *Ibidem*, cz. I, s. 90.

¹⁷ *Ibidem*, cz. III, s. 223.

¹⁸ Dz.U. z 1944 r., Nr 2, poz. 8.

wrócił przedwojenny podział administracyjny Polski. Nie znano nadal określenia region, a ziemie poniemieckie włączone do Polski nazwano „ziemiami odzyskanymi”. Były to cztery okręgi bez statusu województwa (mazurski, Pomorze Zachodnie, dolnośląski i Śląsk Opolski). Nowe województwa (olsztyńskie, szczecińskie i wrocławskie) utworzono z tych okręgów 28 czerwca 1946 r.¹⁹ Powiat wałbrzyski w województwie wrocławskim funkcjonował od 1946 do 1975 r., tj. do chwili wejścia w życie ustawy o dwustopniowym podziale administracyjnym z 1975 r.²⁰ Powiat wałbrzyski był powiatem grodzkim i ziemskim, ten ostatni obejmował miasta: Boguszów, Mieroszów i Szczawno-Zdrój oraz gminy: Głuszycza, Gorce, Jedlina, Kuźnice, Pełcznica, Stare Bogaczowice i Walim. Warto odnotować, że najmniejsze jednostki podziału terytorialnego w powiecie, a mianowicie gminy, zostały podzielone w 1954 r. na jeszcze mniejsze gromady, które w regionie wałbrzyskim funkcjonowały w latach 1954–1972²¹.

W ewolucji struktury terytorialno-administracyjnej szczególnie istotną przemianą było zlikwidowanie powiatu wałbrzyskiego i utworzenie województwa wałbrzyskiego. Reforma administracji państwa z 1975 r.²² spowodowała, że ziemie dawnego Śląska znalazły się w granicach kilku województw, a mianowicie: bielskiego, jeleniogórskiego, katowickiego, legnickiego, opolskiego, wałbrzyskiego i wrocławskiego. Nowe województwo wałbrzyskie było jednym z 49 województw, którego obszar nie nawiązywał wyraźnie do dawnych, historycznych granic. W skali był to znaczący i rozpoznawalny podmiot. Od nazwy stołecznego miasta pochodziła nazwa województwa, które uważano za jeden z przemysłowych regionów (górnictwo węglowe, porcelana) państwa polskiego. Województwo wałbrzyskie powstało w całości z powiatów: wałbrzyskiego, powiatu miejskiego Wałbrzych, powiatu miejskiego Świdnica, powiatu świdnickiego, powiatów ząbkowickiego, bystrzyckiego, kłodzkiego i noworudzkiego. Ponadto do woj. wałbrzyskiego weszły gminy z powiatów: dzierzoniowskiego (1 z 9 jednostek), kamiennogórskiego (1 z 7 gmin), jaworskiego, (1 z 7 gmin), strzeleńskiego (1 z 7 gmin)²³. Województwo wałbrzyskie było zatem większe niż obecny region wałbrzyski, gdyż funkcjonujący od 1 stycznia 2008 r. region wałbrzyski nie obejmuje będących w całości w dawnym województwie wałbrzyskim byłych powiatów bystrzyckiego i noworudzkiego oraz gmin z byłych powiatów: kamiennogór-

¹⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 maja 1946 r., w sprawie tymczasowego podziału ziem odzyskanych, Dz.U. z 1946 r., Nr 238, poz. 177.

²⁰ Ustawa z 28 maja 1975 r., o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, Dz.U. Nr 16, poz. 91 (dalej cyt. Ust. 1975).

²¹ Ustawa z 25 września 1954 r., o reformie podziału administracyjnego wsi i powołania gromadzkich rad narodowych, Dz.U. z 1954 r., Nr 43, poz. 191, ustawa z 29 listopada 1972 r., o utworzeniu gmin i zmiany ustawy o radach narodowych, Dz.U. z 1972, Nr 49, poz. 312. Gminę Jedlinę-Zdrój podzielono na 7 gromad, tak samo Kuźnice i Walim (po 7 gromad), Głuszycza miała 6 gromad, Stare Bogaczowice 5, Gorce 3, Pełcznica 1.

²² Dz.U. 1975, Nr 16, poz. 91.

²³ www.pl.wikipedia.org/wiki/województwo-wałbrzyskie [dostęp: 03.06.14].

skiego, jaworskiego i strzebińskiego. Województwo wałbrzyskie, według stanu na 1989 r., miało powierzchnię 41 168 km², 733 tys. mieszkańców, liczyło 15 gmin miejskich i 30 gmin miejsko-wiejskich i wiejskich²⁴. Wałbrzych był 140-tysięcznym ośrodkiem miejskim, drugim centrum była 65-tysięczna Świdnica.

Umacnianie regionalnych więzi Wałbrzyszan przerywa kolejna zmiana podziału administracyjnego Polski. Wałbrzyskie utraciło statusu jednostki wojewódzkiej, powrócił powiat wałbrzyski. W odczuciu społecznym była to degradacja regionu wałbrzyskiego, którą do dziś trudno przewyciężyć. Warto pamiętać, że województwo wałbrzyskie, jako jedno z 49 województw, powierzchnią i liczbą mieszkańców odpowiadało istniejącym we Wspólnocie Europejskiej regionom na drugim poziomie. Gdy likwidowano województwo wałbrzyskie Polska nie była jeszcze członkiem europejskiej wspólnoty. Stworzony z województwa wałbrzyskiego powiat został lokalną jednostką podziału terytorialnego. Funkcjonujący od 1 stycznia 1999 r. powiat wałbrzyski stał się jedną z 380 jednostek tej rangi w Polsce. Widać wyraźną zmianę statusu wałbrzyskiego, gdyż dawne województwo, jako jednostka terytorialna, było w skali kraju i Europy istotnym podmiotem, ponadto spełniało ono kryteria właściwe dla europejskiej regionalizacji. Restytucja powiatów w Polsce została zrealizowana w ramach szerokiego programu reform²⁵ koalicji AWS–Unia Wolności. Utworzenie samorządowych powiatów i województw całkowicie zmieniło kształt terytorialny państwa. Powiat wałbrzyski to tylko pięć miast (Boguszów-Gorce, Jedlina-Zdrój, Szczawno-Zdrój, Głuszyca i Mieroszów, trzy gminy miejskie (Boguszów-Gorce, Jedlina-Zdrój, Szczawno-Zdrój), dwie gminy miejsko-wiejskie (Głuszyca, Mieroszów) oraz trzy gminy wiejskie (Czarny-Bór, Stare Bogaczowice, Walim). Powierzchnia powiatu, daleko mniejsza od dawnego województwa, obejmuje 430 km², na której zamieszkuje ok. 186 tys. mieszkańców²⁶. Z ziemskiego powiatu wałbrzyskiego wydzielono miasto Wałbrzych w osobny powiat grodzki (miejski), który funkcjonuje dopiero od 1 stycznia 2013 r., zajmuje powierzchnię 84,7 km² i liczy 119 tys. mieszkańców²⁷. Grodzki i miejski powiat wałbrzyski to jednostki podziału terytorialnego na poziomie lokalnym NUTS. Niewątpliwie obszarem znacznie

²⁴ *Encyklopedia popularna*, red. R. Łąkowski, Warszawa 1985, s. 834.

²⁵ Składało się na nie wiele ustaw, przede wszystkim ustawa 24 lipca 1989 r., o wprowadzeniu trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz.U. z 1989 r., Nr 96, poz. 603, oraz ustawy tzw. ustrojowe z 5 czerwca 1989 r. o samorządzie powiatowym, Dz. U z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 ze zm. i o samorządzie województwa, Dz.U. z 2001r., Nr 142, poz. 1590 ze zm.

²⁶ www.powiat.walbrzych.pl/gminy-powiatu-walbrzyskiego/walbrzych-powiat-grodzki (dostęp: 03.06.2014).

²⁷ *Ibidem*. Odzyskanie grodzkości przez Wałbrzych podnosiły wszystkie partie polityczne i komitety wyborcze konsekwentnie od 2006 r., jako zadośćuczynienie za utraconą w 1999 r. pozycję. Względy prestiżowe nie były obojętne dla mieszkańców Wałbrzycha; za: J. Harlukowicz, *Wałbrzych klóci się o grodzkość*, „Gazeta Wyborcza”, Wrocław-Wydarzenia, 16.12.2012; S. Heretyk, B. Grzegorzycyk, *Czy Wałbrzych jest gotowy na grodzkość*, Wałbrzych-Fakty, 2.11.2012 r.

większym, odpowiadającym kryteriom regionalnej klasyfikacji europejskiej było dawne województwo wałbrzyskie.

W sukurs regionalizacji przychodzi aglomeracja. Aglomeracja od łacińskiego *agglomeratus (agglomerare)* oznacza „skupić”, „zgrupować”²⁸. Nagromadzenie, skupienie się jest najczęściej związane z zespołem miejskim. Aglomerat wałbrzyski wyraźnie skupia jednostki samorządu terytorialnego ciężące do drugiego największego miasta dolnośląskiego, jakim jest Wałbrzych. Na tworzenie różnorodnych organizacji samorządu pozwalają uwarunkowania prawne. Jednostki samorządu terytorialnego powinny z sobą współpracować²⁹, a formą współdziałania są właśnie związki, stowarzyszenia i porozumienia międzygminne³⁰. Aglomeracja Wałbrzyska od 4 kwietnia 2012 r.³¹ łączy gminy czterech sąsiadujących powiatów. Została ona utworzona na podstawie porozumienie jednostek samorządu terytorialnego południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego i objęła miasto Wałbrzych i powiat wałbrzyski oraz okoliczne zurbanizowane gminy. Są to jednostki samorządowe powiatów (wałbrzyskiego, kamiennogórskiego, świdnickiego oraz kłodzkiego). Dominuje dziesięć gmin miejskich: Wałbrzych, Nowa Ruda, Świebodzice, Kamienna Góra, Boguszów-Gorce, Radków, Głuszyca, Mieroszów, Szczawno Zdrój, Jedlina-Zdrój. W aglomeracji występują cztery duże gminy wiejskie (Nowa Ruda, Walim, Czarny Bór, Stare Bogaczowice). Łączna powierzchnia aglomeracji wynosi 880 km² z potencjałem ludnościowym ok. 270 tys. mieszkańców, co stanowi około 10% ludności województwa dolnośląskiego³².

Według unijnej klasyfikacji jednostek podziału terytorialnego Aglomeracja Wałbrzyska plasuje się — tak jak region wałbrzyski — na trzecim poziomie europejskiej regionalizacji. Szkoda, że do aglomeracji nie weszły Świdnica i wszystkie gminy powiatu świdnickiego oraz powiaty dzierzoniowski i ząbkowicki wraz z gminami tych powiatów. Wówczas Aglomeracja Wałbrzyska odpowiadałaby pod względem obszaru jednostce terytorialnej, jaką jest region wałbrzyski. Można mieć nadzieję, że rozwijająca się regionalizacja pójdzie w tym kierunku. W odróżnieniu od regionów europejskich trzeciego poziomu regionalizacji, aglomeracja utworzona przez samorządy może być sprawną strukturą zarządzaną przez organy i wyposażoną w fundusze. W taką nadbudowę nie został bowiem wyposażony subregion wałbrzyski. Przejrzystość zbierania, porównywania i analizowania informacji z subregionu wałbrzyskiego byłaby niewątpliwie efektywniejsza, gdyby region wałbrzyski i Aglomeracja Wałbrzyska

²⁸ Za: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, wyd. XIII, Warszawa 1983, s. 17.

²⁹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r., o samorządzie gminnym, tekst jednolity, Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591, ze zm. art. 10.

³⁰ *Ibidem*, art. 74.

³¹ *Strategia*, s. 5.

³² *Ibidem*, s. 6.

stanowiły jedność. Warto pamiętać, że analizy porównawcze służą między innymi tak zwanym funduszom strukturalnym. Zbierane i zestawiane informacje z wyodrębnionego obszaru są dla władzy ważnym instrumentem dla rozwoju społeczno gospodarczego i integracji regionalnej.

Wyodrębnionym obszarem jest od 2008 r. region wałbrzyski i Aglomeracja Wałbrzyska. Pierwszy z nich nie ma wyraźnych korzeni historycznych i ukształtowanych struktur i dlatego jest w dużym stopniu wzmocniany poprzez Aglomerację Wałbrzyską. Dzisiejsza Aglomeracja Wałbrzyska jest jeszcze znacznie mniejsza od regionu wałbrzyskiego, poprzez dobrowolne stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego może jednak objąć cały region wałbrzyski. Region wałbrzyski trzeciego poziomu europejskiej regionalizacji nie spełnia jeszcze podmiotowości, gdyż nie ma organów władzy, określonych zadań i środków na ich realizację. Wyrazem zwiększenia integracji europejskiej będzie upodmiotowienie takich regionów.

Development of the region of Wałbrzych as a territorial unit

Abstract

Specific historical names of the territorial divisions in Silesia did not use the term “region.” The region of Wałbrzych, created without taking into account historical boundaries, was separated from the Lower Silesia province until 1 January 2008. This region is a territorial unit of the third level of regionalization of the European Union. The province of Wałbrzych, which existed between 1975–1998, met the region’s criteria of the European Community and the European Union. The agglomeration of Wałbrzych exists since 2012 as an association of local government units, with respect to the number of inhabitants and the area is similar to the region of Wałbrzych and may specifically affect the development of the area. The subregion of Wałbrzych has no authority, no specific tasks and no money for the implementation of the tasks. The reflection of integration of the European regions will be empowering of all regions.

Die Herausbildung der Region Waldenburg als einer Einheit der Gebietsteilung

Zusammenfassung

In den konkreten, historischen Bezeichnungen der Einheiten der Gebietsteilung Schlesiens trat die Bezeichnung „Region“ nicht auf. Die Region Waldenburg, gebildet, ohne die historischen Grenzen berücksichtigt zu haben, wurde aus der Woiwodschaft Niederschlesien erst am 1. Januar 2008 ausgesondert. Dieses Gebiet ist eine Einheit dritter regionaler Hierarchieebene der EU. Die Kriterien einer Region der Europäischen Gemeinschaft und Europäischen Union erfüllte die in den Jahren 1975–1998 fungierende Woiwodschaft Waldenburg (województwo wałbrzyskie). Zu Hilfe der Regionalisierung kommt die Agglomeration. Die seit 2012 bestehende Agglomeration Waldenburg ist ein Verein der territorialen Selbstverwaltungseinheiten. Da ihre Einwohnerzahl und ihr Ge-

biet denen der Region Waldenburg ähneln, kann sie einen konkreten Einfluss auf die Entwicklung des gegebenen Gebiets haben. Die Subregion Waldenburg hat keine Machtorgane, keine bestimmten Aufgaben und keine Mittel für ihre Erfüllung. Die Subjektwerdung aller Regionen wird zum Ausdruck der europäischen Integration der Regionen.

Keywords: unit of a territorial division, decentralization, region of Wałbrzych, agglomeration of Wałbrzych.